

Βίων, Ἐπιτάφιος Ἀδώνιδος (Λεξιλόγιο)

Του Μάριου Βάλβη-Γερογιάννη,
Δρος του Τμήματος Φιλολογίας
του Πανεπιστημίου Πατρών

αιάζω (< αἶ ή αἷ, απ' όπου και ο διπλασιασμένος τύπος αιαῖ· βλ. παρακάτω) = κραυγάζω

αἰαῖ, οδύρομαι, θρηνώ κπ.

ἐπαιάζω = συμμετέχω στον θρήνο (απαντώντας ή συνοδεύοντας)

ἐνὶ (ποιητ.) = ἐν

φᾶρος και φάρος, εος, τὸ = μεγάλο κομμάτι υφάσματος, (εδώ) κλινοσκέπασμα, κουβέρτα, πάπλωμα, σεντόνι

καθεύδω = κοιμάμαι

ἔγρεο < ἠγρόμην (ΑΟΡ Β') < ἐγείρομαι

δείλαιος, α, ον (εκτετ. τύπ. του δειλός) = ταλαίπωρος, δυστυχής

κυανόστολος, ον (ἀπαξ λεγόμενον· πβ. το επίθ. κυανόπεπλος) = μαυροφορεμένος

πλαταγέω = χειροκροτώ, (εδώ) κτυπώ και παράγω ισχυρό ηχώ· ο γυναικείος θρήνος συνοδευόταν από κτυπήματα στο στήθος (κοπετός, κομμός) και ενίοτε από πληγές που προκαλούνταν με τα νύχια των χεριών

ῶρεσι = ὄρεσι < ὄρος, εος, τὸ

μηρόν...λευκόν = αιτ. της αναφοράς· αιτία θανάτου είναι η αιμορραγία στη μηριαία αρτηρία

μηρόν ὀδόντι, / λευκῶ λευκόν ὀδόντι = διασκελισμός, πολύπτωτο και επανάληψη

τυπεῖς < τύπτω = κτυπώ

ἀνιῆ = ἀνιᾶ < ἀνιάω = θλίβω, στενοχωρώ

λεπτὸν ἀποψύχων = αφήνοντας αδύναμα την τελευταία του πνοή

μέλαν...αἷμα = επική φόρμουλα· το αίμα θεωρείται πιο σκοτεινό από τη συγκριτικά φωτεινότερη επιδερμίδα

εἴβομαι = στάζω

χιόνεος, α, ον = χιονάτος, λευκός σαν χιόνι

ὑπὸ + δοτ. = κάτω από (για στάση)

ὄφρυς [ῶ] ή ὄφρυς, ὕος [ῶ], ή = φρύδι, (ενίοτε στον πληθ.) βλεφαρίδες

ναρκῆ = ναρκᾶ < ναρκάω = χάνω την αισθητηριακή αντίληψη, γίνομαι άκαμπος, ναρκώνομαι

ὄμματα ναρκῆ = αττική σύνταξη

τὸ ρόδον = «τολμηρῶς μεταφορικό για την ερυθρότητα των χειλιών του Άδωνη» (Reed): ας προσεχθεί η παροδικότητα της ομορφιάς του τριαντάφυλλου σε συνδυασμό με τον πρόωρο θάνατο του ήρωα

τῷ χεῖλεος = του χείλους

ἀμφὶ + δοτ. = εκατέρωθεν, ολόγυρα, πλησίον

τήνῳ = ἐκεῖνῳ = χείλει

ἀποφέρω = αποκομίζω, παίρνω κτ. πολύτιμο

ὅ = ὅτι (σύνδ.)

θνάσκοντα = νεκρό (ο ΕΝΣ με σημ. ΠΡΚ, δηλ. συντελεσμένης πράξης)

ἄγριος, α, ον = (εδῶ) οξύς, διαπεραστικός, επώδυνος, φρικτός

ἄγριον ἄγριον = η επανάληψη δηλώνει αγωνία, απόγνωση και απελπισία

προσκάρδιος, ον = κοντινός στην καρδιά

περὶ + αιτ. = γύρω από, σε όλες πλευρές του νέου

φίλοι κύνες = τα κυνηγετικά σκυλιά του Άδωνη

ὠρύομαι = ουρλιάζω, (ειδικά για τα σκυλιά, ως τεχνικός όρος) αλυχτώ, (μτβ.) κλαίω ουρλιάζοντας για κπ.

ὄρειάς, ἄδος, ἦ = ποιητ. σχηματισμός του θηλ. γέν. του επιθ. ὄρειος: μετά τον Βίωνα το επίθετο ουσιαστικοποιείται και δηλώνει τις νύμφες των βουνών

πλοκαμῖς, ἴδος, ἦ = κοτσίδα: το εθιμοτυπικό του θρήνου επέτασσε οι γυναίκες να έχουν λυτά τα μαλλιά τους: ειδικά για τα Αδώνια, πβ. Θεόκρ. Ειδ. 15.134: λύσσασαι δὲ κόμαν

δρυμῶς = δρυμοὺς < δρυμός, ὄ = σύδεντρο

ἀλάλημαι (ΠΡΚ με σημ. ΕΝΣ: < ἀλάομαι) = περιπλανιέμαι

πενθαλέος, α, ον = θλιμμένος, λυπημένος

νήπλεκτος, ον (ἀπαξ λεγόμενον) = αυτός που έχει ξέπλεκα, ελεύθερα μαλλιά

βάτος, ἦ = ακανθώδης θάμνος: τα σύδεντρα και οι θάμνοι **συνθέτου** μια απειλητική και εχθρική για τον άνθρωπο εικόνα της φύσης

κείρω = κόβω, (εδῶ) γδέρνω, σχίζω

δρέπομαι = κόβω, συλλέγω

κωκύω = κραυγάζω, θρηνώ, οδύρομαι

ἄγκος, εος, τὸ = στριφογυριστή ορεινή κοιλάδα

φορέομαι = βρίσκομαι σε κίνηση, μεταφέρομαι μακριά

Ἀσσύριον βοόωσα = αν τεθεί κόμμα μετά τη μτχ. (η άλλη δυνατότητα είναι να μπει μετά το πόσιν), τότε η φρ. σημαίνει «θρηνώντας μεγαλόφωνα κατά τον τρόπο των Ασσυρίων». Η θεά Αφροδίτη παριστάνεται εδώ ως μια «πρωτο-Αδωνιάζουσα», η οποία κλαίει γοερά για τον χαμό του αγαπημένου της. Σημειωτέον δε, ότι οι υπερβολικές θρηνητικές αντιδράσεις θεωρούνταν συχνά ίδιον των ανατολικών λαών, απ' όπου και λέγεται ότι προήλθε η λατρεία του Αδώνιδος (να σημειωθεί, επίσης, ότι στα αρχαία ελληνικά τα επίθετα Ἀσσύριος και Σύριος χρησιμοποιούνταν ως οιονεῖ συνώνυμα)

βοόωσα < βοόων (επικ.) < βοάω = φωνάζω, κραυγάζω

πόσις, ιος, ὄ = σύζυγος

ἀμφὶ δέ νιν = και γύρω της

εἶμα, ατος, τὸ = ἔνδυμα, μάτιο, πανωφόρι

αἰωρέομαι = κρέμομαι· το κείμενο των στ. 25-6 είναι προβληματικό. Σύμφωνα με την ερμηνεία του Reed (1997: 209 κ.ε.), παρακολουθούμε την Αφροδίτη να έχει σκίσει το μάτιό της και αυτό πλέον να κρέμεται στα πλευρά της (στο ύψος περίπου του αφαλού· σημειωτέον ότι το σκίσιμο των ρούχων δεν ήταν σπάνια αντίδραση ὄσων θρηνούσαν).

Οι κακουχίες στις οποίες υποβάλλεται η θεά την φέρνουν πλησιέστερα στην ανθρώπινη φύση, εξομοιώνοντάς την τρόπον τινά με τον νεκρό ερωτικό της σύντροφο

φοινίσσω (< φοῖνιξ, ικος, ὄ = το πορφυρό χρώμα) = κάνω κτ. κόκκινο, κοκκινίζω

μαζοῖ = μαστοῖ

τὸ πάροιθεν = προηγουμένως

ὑποπορφύρω (με τμήση) = εἶμαι κάπως κόκκινος, κοκκινίζω σταδιακά

συνόλλυμι = καταστρέφω συγχρόνως

ζώεσκεν (επαναληπτικός ΠΡΤ) < ζώω (επικ.)

κάτθανε (επικ.) = κατέθανε

αἰᾶ + γεν. ἢ αιτ. = (επιφ. θλίψης) αχ! αλίμονο!

αἶ ἢ αἶ = ὅ,τι και το αποπάνω

αἶ τὸν Ἄδωνιν = πιθανότατα πρόκειται για την αρχετυπική κραυγή πόνου και θλίψης κατά τον εορτασμό των Αδωνίων

πένθεα = πένθη

παγαῖ = πηγαῖ· στους στ. 31-9 παρακολουθούμε τη φύση να προσωποποιείται και να συμμετέχει στο πένθος της Αφροδίτης

ἐρυθθαίνομαι = γίνομαι κόκκινος· τα άνθη στις νεκρώσιμες τελετές συνηθίζοταν να είναι κόκκινου χρώματος

Κυθήρα, ἡ = εἴτε πρόκειται για προσωποποίηση των Κυθήρων, λατρευτικού κέντρου της Αφροδίτης, εἴτε για λατρευτικό επίθετο της θεάς
κναμῶς = κνημοῦς < κνημός, ὁ = λόφος
νάπος, εος, τὸ = νάπη, ἡ = δασώδης κοιλάδα
αἰνός, ἡ, ὄν = τρομερός, φρικτός
αἰνὸν ἔρωτα = ο ἔρωτας της θεάς εἶναι «τρομερός» επειδή ἔχει ως αντικείμενο ἕναν θνητό
ἄσχετος, ον = ακατάσχετος, ακατάπαυστος, ασυγκράτητος
φοίνιος, α, ον και ος, ον = φονικός, κόκκινος σαν αἷμα
πάχεας = πήχεις
ἀμπετάσασα < ἀναπετάννυμι = ανοίγω διάπλατα
κινύρομαι = βγάζω θρηνώδη φωνή, οδύρομαι
δύσποτος, ον = άτυχος, δυστυχής, ταλαίπωρος
πανύστατον (επίρρ.) = για τελευταία φορά
κιχείω < κιχάνω = φθάνω, συναντώ
περιπτύσσω = αγκαλιάζω
χείλεα χείλεσι = πολύπτωτο
τυτθὸν = λίγο, για λίγο
τὸ δ' αὖ πύματόν = και πάλι για τελευταία φορά
ἀποψύχω = εκπνέω, πεθαίνω
ἦπαρ, ατος, τὸ = συκώτι, επίσης ως ἕδρα των συναισθημάτων (πβ. το σημερινό «καρδιά»)
φίλτρον, τὸ = (εδώ) αγάπη, ἔρωτας, στοργή
ἀμέλγω = αρμέγω, απομυζώ, (εδώ) πίνω
ἐκπίνω (με τμήση) = πίνω με μια γουλιά
δύσμορος, ον = δύσμοιρος, ον = δυστυχής, κακότυχος
στυγνός, ἡ, ὄν = μισητός, τρομακτικός, σκυθρωπός
καταρρέω = ἔρχομαι προς, περνά στον ἔλεγχο κάποιου· το ρ. μάς θυμίζει την κοινή αντίληψη ὅτι ορισμένες πηγές και ποταμοί (λ.χ. Στύγα, Αχέρων) οδηγούσαν κατευθείαν στον Κάτω Κόσμο
πανάποτος, ον = δυστυχέστατος
ἀκόρεστος, ον = αχόρταγος, (εδώ) συνεχής αδιάκοπος
άνια, ἡ = λύπη, θλίψη, στενοχώρια
ὄ μοι = ὅτι... (αιτιολ. σύνδ.)

καί σε φοβεῦμαι = και υποκύπτω σε σένα
ὦ τριπόθητε = πβ. Θεόκρ. *Ειδ.* 15.86: ὁ τριφίλητος Ἴδωνις
ἔπτα = ἔπτη < πέτομαι
κενός, ἦ, ὄν = (εδώ) στερημένος
ἄμα + δοτ. = μαζί με, ταυτόχρονα
κεστός, ἦ, ὄν (< κεντέω) = κεντητός, η ομηρική φρ. *κεστός ἰμάς* («διακοσμημένη ταινία») αναφέρεται στον μαγικό στηθόδεσμο της Αφροδίτης· το νόημα του ημιστίχιου είναι ότι οι μαγικές δυνάμεις της θεάς στερούνται νοήματος και χρησιμότητας, αφότου η ίδια έχασε τον ερωτικό της πόθο (πβ. στ. 58)
τολμηρός, ἄ, ὄν = (με αρν. σημ.) ιταμός, θρασύς
ἐμήναο = ἐμάνης < μαίνομαι
τί τοσοῦτον ἐμήναο θηρὶ παλαίειν = πρέπει να εννοηθεῖ ένα ὥστε πριν από το θηρὶ θήρ, θηρός, ὄ = ἀγριο θηρίο (λιοντάρι, αγριογούρουνο κ.ά.)
παλαίω + δοτ. = παλεύω με κπ.
ὄλοφύρομαι = (αμτβ.) θρηνώ, οδύρομαι
ἀνέρα = ἄνδρα
μύρομαι = χύνω δάκρυα, κλαίω
στιβάς, ἄδος, ἦ = στρώμα, κρεβάτι
φυλλάς, ἄδος, ἦ = σωρός φύλλων, στρώμα φύλλων
λέκτρον, τὸ = κλίνη, κρεβάτι
νέκυσ, υος, ὄ = νεκρό σώμα, σορός
οἷα καθεύδων = σαν να κοιμάται, σαν κοιμισμένος
ἐνιαύω = κοιμάμαι σε
κάτθεο = κατάθου < κατατίθεμαι = ετοιμάζω νεκρό για ταφή
τεῦς = σοῦ
κλιντήρ, ἦρος, ὄ = ανάκλιτρο
πρόθες < προτίθημι = κάνω ετοιμασίες νεκρού για την ταφή
καὶ στυγνὸν = αν και τρομακτικό
ἄλειφαρ, ατος, τὸ = μύρο, αρωματικό ἔλαιο για επάλειψη
ἄβρός, ἄ, ὄν και ὄς, ὄν = κομψός, λεπτεπίλεπτος, ὁμορφος
ἄβρός Ἴδωνις = η φρ. προέρχεται από τη Σαπφώ (απ. 140A.1 L-P: ἄβρος Ἴδωνις)
εἶμα, ατος, τὸ = (εδώ) στρωσίδι, σκέπασμα
ἀναστενάχω = θρηνώ δυνατά
οἰστῶς = οἰστοῦς < οἰστός, ὄ = βέλος

ἐπιβάλλω (με τμήση) = τοποθετώ, απλώνω
εὐπτερος, ον = (για φαρέτρα) που είναι γεμάτη βέλη ή που έχει καλά βέλη
φορέω (θαμ. του φέρω) = μεταφέρω συνεχώς
μηρία, τὰ (υποκορ.) = μηροί
πτερύγεσσι = πτέρυξι < πτέρυξ, υγος, ἦ = φτερούγα πουλιού, φτερό
ἀναψύχω = δροσίζω, (εδώ) αναρριπίζω· το νόημα είναι ότι κάποιος Έρωτας ρίχνει με
τα φτερά του ριπές αέρα προς το νεκρό σώμα του Άδωνι (μάλλον για να το στεγνώσει
από το λουτρό)
ὄπιθεν (ποιητ.) = ὀπισθεν
φλιά, ἦ και φλιαί, αἱ = οι παραστάτες μιας θύρας
Ἵμέναιος, ὁ = Ἵμῆν, ἔνος, ὁ = ο θεός του γάμου· απεικονιζόταν να φοράει στεφάνι και
να κρατάει δάδα· αξίζει να προσεχθεί ότι η νεκρώσιμη τελετή αίφνης αποκτά
χαρακτηριστικά παρωδίας ενός γάμου
ἐξεκέδασσε < ἐκκεδάννυμι = σκορπίζω, διαλύω, «κουρελιάζω»
ὕμῆν, ἔνος, ὁ = (ως προσηγ.) γαμήλιο ἄσμα, υμέναιος
υἷέα = υἶδν
Διώνη (δωρ.), ἦ = πρέπει να εννοηθεί εδώ η ίδια η Αφροδίτη (με μητρωνυμική χρήση)
και όχι η μητέρα της
ἀνακλείοισιν = ἀνακαλοῦσιν < ἀνακαλέω = καλώ τους νεκρούς πίσω στη ζωή
ἐπαίδω + αιτ. = τραγουδώ ή χρησιμοποιώ ξόρκια και επωδές για κπ.
ὕπακούω = ακούω προσεκτικά, αποκρίνομαι όταν με καλούν
Κώρα (δωρ.) = Κόρη = Περσεφόνη
ἀπολύω = απελευθερώνω, απαλλάσσω
τὸ σήμερον = σήμερον
ἔχομαι = ἀπέχω από κτ., σταματώ
κομμός, ὁ = κτυπήματα στο κεφάλι και το στήθος κατά τη θρηνολογία, γοερός θρήνος
ἴσχεο κομμῶν = ο αφηγητής παρακαλεί την Αφροδίτη να παύσει τις θρηνητικές
εκδηλώσεις της, όπως ακριβώς στους στ. 3-5 την είχε προστάξει να τις ξεκινήσει,
επομένως το ποίημα ολοκληρώνεται με σχήμα κύκλου (κυκλική σύνθεση)